

DE L'EDUCACIÓ VIÀRIA A L'EDUCACIÓ PER A LA MOBILITAT

Montserrat Oller i Freixa. Àrea de Didàctica de les Ciències Socials. Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Un dels principals reptes que en aquests moments té el sistema educatiu durant el període de l'escolaritat obligatòria és ensenyar a pensar als alumnes sobre els fets que es produeixen al seu voltant. És necessari trencar amb l'ensenyament academicista i poc vinculat amb la realitat social i donar pas a un ensenyament que sigui capaç de treballar els problemes reals de la societat per tal que els alumnes puguin donar-hi respostes i s'impliquin en accions personals i col·lectives a partir de propostes ètiques.

En aquest article s'analitza la importància del tractament de la mobilitat en el currículum escolar per tal que els nois i les noies exercitin capacitats analítiques per relacionar els fets amb les causes que els originen, realitzant-ne una lectura interpretativa i personal. Això implica passar de la simple transmissió de coneixements viaris que es fa a partir de l'educació viària i educar per a la mobilitat, considerant-la com un fenomen social rellevant i controvertit que permeti als alumnes desenvolupar la capacitat de comprendre els punts de vista i els arguments interpretatius que les altres persones tenen sobre aquest fet, de manera que s'adonin que hi ha aspectes de la realitat que són polèmics i que per poder opinar i optar per uns o altres arguments cal, prèviament, pensar.

L'impuls de l'educació viària des del currículum

Des del currículum per a l'escolaritat obligatòria els temes rellevants socialment han passat a formar part dels anomenats eixos transversals, és a dir, uns continguts que s'han d'ensenyar als nois i noies durant l'etapa de formació escolar i que han de tractar-se no pas com uns aspectes aïllats i complementaris al currículum disciplinari, sinó integrant-los en els projectes curriculars de les diferents àrees.

D'entre aquests eixos transversals, l'educació viària pretén transmetre uns coneixements relacionats amb el desplaçament de les persones amb el mínim risc, per tal d'incidir en un dels problemes que més impacte té en el nostre món i en la nostra societat: la sinistralitat. Suposadament la formació viària que els alumnes reben durant el seu pas per l'escola permet somniar amb un

futur en què l'índex de sinistralitat sigui cada vegada més baix. Però la realitat demostra que no es produeix aquesta pretesa relació causa-efecte (més formació = menys accidentalitat) sinó tot al contrari, sembla que com més s'ha generalitzat l'educació viària més va augmentant la sinistralitat.

Quina és la causa d'aquesta situació? És difícil parlar de "causa", ja que la mobilitat com a fet social és un fenomen multicausal i d'una enorme complexitat, però en tot cas cal analitzar com es tracta l'educació viària a l'escola i suggerir algunes solucions sobre les quals caldria optar per intentar superar aquesta situació.

Per conèixer quina és la situació de l'educació viària a les aules es va realitzar un treball de recerca en què es pretenia esbrinar quin tractament té aquest eix transversal en alguns centres i aules d'educació primària de Catalunya, quina visió en té el professorat i de quina manera aconsegueix complir amb les prescripcions que recullen les propostes curriculars.

La informació recollida permet afirmar que el professorat coneix l'existència dels eixos transversals i de l'educació viària en particular i en cap cas qüestionen la seva presència en el currículum, tot i que hi ha diferents maneres d'abordar aquests coneixements.

El quadre 1 reflecteix tres situacions referides a l'educació viària que sintetitzen les respostes del professorat recollides en la recerca esmentada.

En el quadre es parteix de la base que l'educació viària té sempre un tractament a l'aula tot i que aquest no es faci de manera conscient o intencionada per part del professor, per la qual cosa s'ha identificat com a currículum ocult. En aquest nivell hi estan incloses les opinions dels professors que indiquen no treballar coneixements viaris, però en canvi afirmen donar indicacions als alumnes a l'hora de sortir de l'escola per realitzar activitats diverses (esports, visites, excursions...). L'educació viària és considerada com un conjunt de pautes o normes que s'han de comunicar als alumnes per tal de prevenir possibles situacions de risc a l'hora de realitzar activitats fora del recinte escolar. Es tracta, simplement, de transmetre una normativa per realitzar un recorregut eludint situacions de perill.

El segon nivell és la que s'ha identificat com un

tractament puntual de l'educació viària. En aquest grup cal incloure-hi els professors que reconeixen l'educació viària com un element prescrit en el currículum i per al seu tractament l'opció que prenen és recórrer a activitats puntuals realitzades per persones externes que acudeixen a l'escola per impartir de forma específica coneixements viaris. S'inclouen aquí el programes d'educació viària que institucions públiques com la Guàrdia Urbana o les Polícies Locals o institucions civils com algunes companyies d'assegurances o el RACC duen a terme a les escoles de Catalunya. L'educació viària és considerada, en aquest nivell, com un complement dels coneixements que es treballen a l'aula sense cap relació

contemplen l'educació viària a partir d'un tractament disciplinari (nivell 3) i, per tant, assumeixen ells mateixos l'ensenyament de l'educació viària com uns coneixements complementaris a la resta d'àrees del currículum. En alguns casos si bé els professors es decanten per una institució externa a l'hora de treballar l'educació viària, tal i com s'ha descrit en el nivell 2, a la vegada complementen els coneixements amb algunes activitats que ells mateixos proposen als alumnes i que es realitzen a l'aula. Aquest grup es mouria entre els nivells 2 i 3.

La mobilitat, un tema social rellevant

La mobilitat ha esdevingut un tema cabdal arreu del món. Això és degut al model de ciutat –la ciutat difusa– que s'ha desenvolupat al llarg del segle XX i que destina un determinat espai per a cada una de les diferents funcions urbanes. Així tenim en una mateixa ciutat espais majoritàriament residencials, d'altres que concentren funcions comercials, industrials, universitàries o d'oci, etc. Aquest model exigeix a les persones un constant desplaçament per tal de poder satisfer les necessitats de la vida quotidiana. La mobilitat és, doncs, en aquest model de ciutat, un fenomen social ja que el constant anar i venir afecta els àmbits més íntims de totes les persones i de totes les edats.

Si es considera la mobilitat un fenomen social significatiu, cal que aquest tingui un tractament específic dins el currículum escolar a fi que els alumnes vinculin allò que aprenen a l'escola amb les situacions reals que viuen diàriament i, a partir d'elles, exercitin el propi pensament i busquin respostes argumentades als fets quotidians i, sobretot, siguin capaços d'actuar de forma coherent amb el que pensen.

El tractament de la mobilitat com un fet social inclou contemplar aquest fenomen des de diferents punts de vista i, també, preveure'n diferents solucions. Es tracta, doncs, d'una qüestió rellevant i controvertida sobre la qual tots els alumnes poden tenir una posició presa i tots s'hi poden sentir implicats.

Promoure l'estudi de la mobilitat és fer una proposta de treball sobre els anomenats "temes de controvèrsia social" (SOLEY, 1996) o "temes polèmics" (STENHOUSE, 1987), és a dir, aquells que preparen els alumnes per a una ciutadania efectiva ja que aprenen un marc conceptual i unes habilitats de pensar i desenvolupen capacitats per prendre decisions en el futur, interactuant amb altres persones que poden tenir opinions diferents i amb les quals han d'arribar a un consens, negociant i administrant les diferents maneres de pensar.

Els temes de controvèrsia social permeten que els alumnes activin les seves pròpies idees. La mobilitat, per exemple, permet desenvolupar unes capacitats ano-

IMPLEMENTACIÓ DE L'EDUCACIÓ VIÀRIA		
Nivell 1	Tractament no explícit	<ul style="list-style-type: none"> • Currículum ocult (visites, excursions...).
Nivell 2	Tractament puntual	<ul style="list-style-type: none"> • Complement del currículum. • Activitats extracurriculars (programes externs, setmanes culturals...).
Nivell 3	Tractament disciplinar	<ul style="list-style-type: none"> • Seqüenciació i activitats organitzades. • Descontextualització de la resta de la programació.

Quadre 1. Situacions referides a l'educació viària

o amb una relació mínima envers els continguts disciplinaris que hi ha inclosos en cada una de les àrees.

El tercer nivell és el que atorga a l'educació viària un tractament disciplinari. Els professors que opten per aquest enfocament tenen plena consciència que el currículum prescriu tractar l'educació viària i que són ells els qui han d'assumir aquesta formació. D'acord amb això estableixen una seqüència sobre què cal ensenyar i dissenyen unes activitats que es realitzen de forma descontextualitzada a la resta de la programació de les àrees.

La major part dels professors entrevistats en la recerca se situen en el nivell 2. Opten, per tant, per serveis externs a l'escola a l'hora d'ensenyar educació viària. Són pocs els professors que reconeixen no ensenyar educació viària i els que ho fan ho atribueixen a una raó bàsica: la manca de temps per desenvolupar els diferents currículums de les àrees als quals han d'afegir els continguts propis de l'educació viària i de la resta d'eixos transversals.

També és minoritari el nombre de professors que

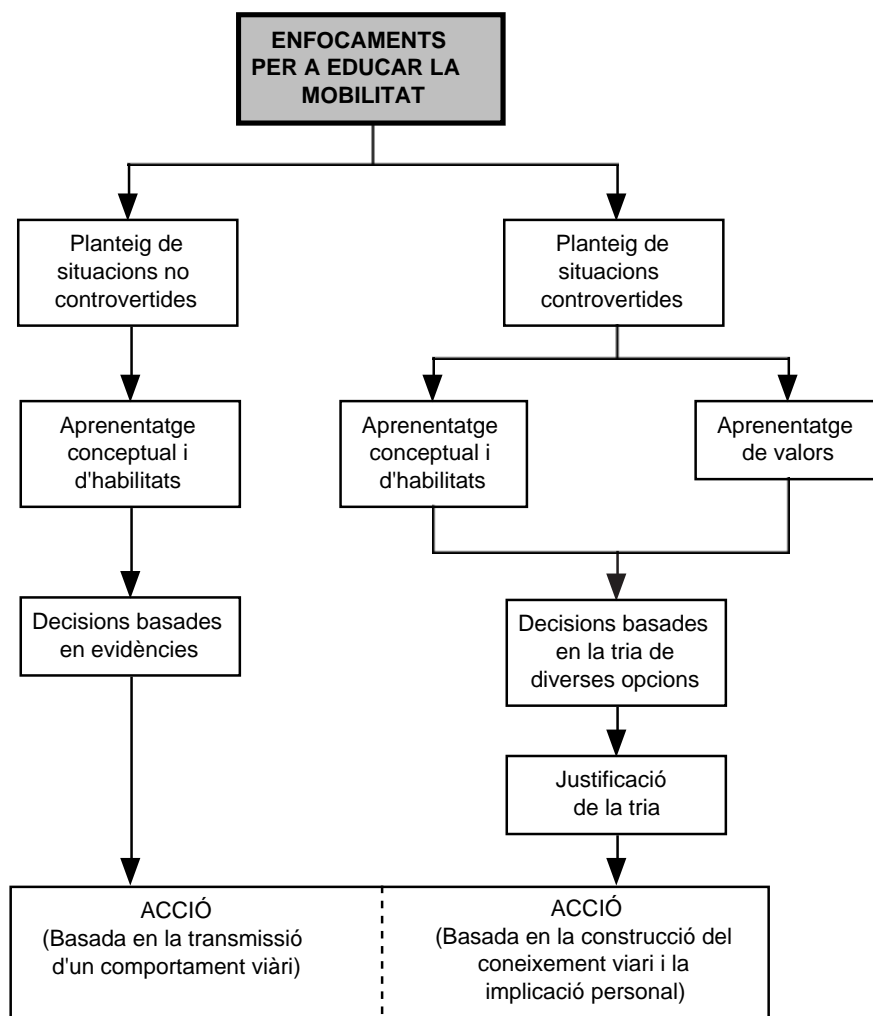
menades d'ordre superior, ja que es tracta d'una realitat social de la qual els alumnes tenen informació perquè n'han vist les seves conseqüències i probablement les han viscut, poden ser crítics amb les causes, buscar solucions imaginatives per aconseguir alternatives als problemes que genera, poden prendre decisions i actuar de manera coherent amb elles (PAGÈS, 1997). En definitiva, poden interpretar la informació, analitzar-la, adonar-se que hi ha punts de vista diferents i reconstruir les pròpies idees inicials. La mobilitat els permet, doncs, aprendre a pensar sobre els continguts i no limitar-se a la simple repetició de coneixements viaris més pensats per iniciar-se en la conducció de vehicles que no pas per comprendre de manera global les necessitats i problemes que tenen les persones a l'hora de desplaçar-se, tant si van a peu o en algun mitjà de transport.

Treballar qüestions controvertides no és solament

tractar temàtiques conceptuals diferents a les disciplinàries, sinó tenir en compte que els fets no són neutres, és a dir, que estan adscrits a un determinat sistema de valors, a una determinada manera d'interpretar el món, i aquesta visió de la realitat pot ser diferent, pot canviar. Per exemple, en el cas de la mobilitat, hi poden haver solucions diferents segons el model de ciutat al qual dóna resposta. Al mateix temps els alumnes posaran en joc arguments i opinions que faran emergir la visió que tenen del món i dels valors entesos com la manera mitjançant la qual es miren la realitat, la interpreten i actuen sobre ella. Per tant, treballar la mobilitat a l'aula és, també, educar en valors.

De l'educació viària al tractament de la mobilitat com un fenomen social rellevant i controvertit

La mobilitat com a fenomen social ha de ser un tema

Quadre 2. Enfocaments per educar en la mobilitat

a tractar a l'aula i des d'un enfocament absolutament diferent al que s'ha donat fins ara a l'educació viària. Es tracta de crear vincles interactius entre les persones i l'espai urbà, i per això és imprescindible treballar la mobilitat, tenint en compte que pot ser una veritable font d'educació i formació personal i col·lectiva, ja que moure's per l'entorn permet viure experiències individuals i autònomes que desenvolupen la curiositat i l'interès pel que succeeix i, també, fa possible viure experiències de pràctica social que sovint són pluridimensionals o contradictòries.

Per això caldria deixar de parlar d'educació viària, que té unes connotacions que fan referència a aprenentatges normatius centrats preferentment en la circulació de vehicles, i començar a parlar de l'estudi de la mobilitat com un fenomen social rellevant. Cal abandonar l'educació viària entesa com un formulari d'actuacions per intentar prevenir la sinistralitat i, en canvi, cal enfocar l'estudi de la mobilitat de manera que permeti als alumnes pensar sobre un fenomen urbà i actuar de manera diferent tant des del punt de vista individual com col·lectiu.

MOBILITAT	
Transmissió d'un comportament viari	Construcció de coneixement viari
• Unicausalitat	• Multicausalitat
• Relació causa-efecte	• Complexitat
• Factors cognitius	• Factors cognitius i socials
• Solucions individuals	• Solucions compartides
• Solucions bones o dolentes	• Solucions òptimes en cada moment i lloc
• Canvis per convenciment i repressió	• Canvis a partir de la reflexió, la crítica, el diàleg, el consens...

Quadre 3. Aspectes de la construcció d'un coneixement viari enfront de la transmissió d'un coneixement viari

Plantejar la mobilitat com un fenomen social rellevant significa deixar de transmetre coneixements que suposadament pretenen configurar uns comportaments viaris considerats idonis per als infants i joves, i que aquests s'iniciïn en el desenvolupament d'una manera de pensar autònoma i crítica que té en compte la complexitat del fenomen i que considera essencial la construcció de coneixement viari. Cal passar de l'ensenyament del semàfor, els senyals de trànsit o les normes de conducció a formular preguntes com: Cal fomentar l'ús del transport

públic o del transport privat? Quines dificultats tenen els vianants a l'hora de desplaçar-se per la ciutat? Quin és el camí més idoni per anar i tornar de l'escola?

En l'esquema que es mostra en el quadre 2 s'inclouen aquestes dues visions. Si es pretén ensenyar a partir de situacions no controvertides (tal i com es pot veure a la part esquerra del quadre), s'aconsegueix una transmissió de coneixements conceptuals i habilitats que porten a l'acció individual basada en la reproducció d'un comportament viari, un formulari d'actuacions que es creu que portaran a la prevenció de les situacions de risc. Aquestes són les idees que, com ja s'ha indicat anteriorment, fonamenten l'educació viària que el currículum proposa.

Si la mobilitat passa a ser un fenomen social rellevant (tal i com s'observa a la part dreta del quadre 2) significa que es plantegen a l'aula situacions que donen lloc a múltiples interpretacions, punts de vista diferents que en molts casos són controvertits. Els alumnes hauran d'aprendre continguts conceptuals i habilitats, però sobretot hauran de posar en joc uns determinats valors socials que solament poden construir-se mitjançant la reflexió sobre les diferents opcions que es presenten, l'anàlisi dels seus elements i la valoració d'aquestes propostes.

Les propostes anteriors estan configurades per elements diferents, tal i com es pot observar en el quadre 3.

Conclusions

Educar és ajudar els infants i joves en el procés per interpretar la realitat. En el cas de l'educació per a la mobilitat, es tracta d'ajudar-los a construir coneixement que es fonamenti en uns valors de respecte i de convivència social que contempli el desplaçament com un exercici de responsabilitat col·lectiva en la qual totes les persones actuïn amb racionalitat i coherència.

I és a partir d'aquests valors que, probablement, es podrà incidir en el fenomen de la sinistralitat que, fins al moment, no ha pogut resoldre's malgrat els esforços realitzats pel professorat, les escoles, les administracions o institucions diverses a l'hora d'ensenyar educació viària.

Referències bibliogràfiques

PAGÈS, J. *La formación del pensamiento social*, a BENEJAM, P., i PAGÈS, J. (coord.) *Enseñar y aprender Ciencias Sociales, Geografía e Historia en la educación secundaria*. Editorial ICE/ Horsori. Barcelona. 1997.

SOLEY, M. *If It's Controversial, Why Teach It?* «Washington. Social Education. The Official Journal of National Council for the Social Studies», 60, 1 (1996) 9-14.

STENHOUSE, L. *Investigación y desarrollo del currículum*. Editorial Morata. Madrid. 1987.